

ולרמב"ן (בשבועות ז) שיטה מחדשת; לריש לקיש לוקה על נגיעת תרומה, שהרי שנינו בברייתא (ביבמות, וכן נקטו בשבועות שם בפשטות) ש'בכל קדש' כולל תרומה, ופרש שגם ריש לקיש מודה לכך. והריטב"א חלק על כך.

בספר משך חכמה (תוריע יב, ד) הוסיף טעם מושכל מדוע אין מלקות בנגיעת תרומה רק בנגיעת קדש, לריש לקיש (ונקט כן בפשיטות, ולא הזכיר ממחלוקת הראשונים); לפי שאיסור הנגיעה עניינו כסייג אל האכילה, והרי האכילה בקדשים – בכרת, לפיכך עשתה תורה סייג לדבריה שלוקה כבר על נגיעתו (כמו שלוקה בקירבה לעריות כמ"ש הרמב"ם). ואולם בתרומה, הלא מיד כשנגע בה ונטמאה – אין האוכלה במיתה (כבסנהדרין פג. וע"ש בתד"ה פרט), ולא יצויר מיתה אלא בטמא האוכל תרומה טהורה שהוא מקרה חוקי, ואין לעשות סייג על כך שיהא הנוגע בה לוקה שמא יבוא לאכלה.

דף טו

'אמרו לו: אמרת? אמר להו: לא. אמר רבה...' – פירוש **'אמרו לו'** לרבה בר בר חנה... **'אמר רבה...'** – הוא רבה בר נחמני [וי"ג: רבא]. (כן מבואר ברמב"ן, וכ"כ מהרש"ל. ולאפוקי שלא נפרש שר' יוחנן עצמו אמר זאת, שאם כן כיצד נשבע רבה שריו"ח אמר, והוא עצמו מכחיש הדבר. ואם הכוונה שריו"ח חזר בו, מדוע לא פרש שחזר בו מדבריו (ע' ערול"ג). וכן יקשה מדברי רבין שאמר להלן בשם ר' יוחנן. ועל כן פרשו שהכוונה היא לרבב"ח. ואולם פשטות דברי רש"י מורים ש'אמרו לו' – לר' יוחנן, כפי שכתב הריטב"א בדעתו. ובאר שם שלאחר שחזר בו ריו"ח, עמד על הטעם ד'כל ימיו' ואמרו לרבין תלמידו. וכן מורים דברי הכס"מ (נערה א, ז) שריו"ח בעצמו חזר בו.)

[יתכן שרבה שנשבע, שמע מפי רבי יוחנן ממש, שישנה סברה שרבה עלה לא"י ולמד תורה אצל ר' יוחנן. וזהו שאמר לו רב חסדי (בנדרים נט. ובשבועות י:): מאן צאית לך ולר' יוחנן רבך' – ע' ריטב"א בשבועות שם, עפ"י הגמרא בעירובין כב: 'חזיתיה לרישך בי עמודי כי א"ר יוחנן להא שמעתא' – מחכם אחד. וע"ע הגהות ריעב"ץ ע"ז לד:].

'וכתיב ותנינא... תנינא, הבא למקדש טמא' – לפי פירוש הרמב"ן ושאר ראשונים בהמשך הסוגיא, ראה זו נדחית לדברי רב פפא בסמוך, שאין להוכיח מכך שטמא הבא למקדש לוקה, מפני שה'עשה' שם הוא כדי שלא יוסיף לטמא עוד, ואין בו כלל תיקון לאיסור שכבר נעשה, וכיון שכל ענינו אלהבא לכך לוקה, אבל בשאר מקומות יש לומר שה'עשה' מתקן את האיסור שנעשה, כגון אונס שגרש את אנוסתו, כאשר מחזירה, הרי מסלק בזיונה ופגמה למפרע.

[ע' שער המלך (חמץ ומצה, א) שעמד על השאלה מדוע אין אומרים כמו כן בעשה דהשבת גזילה או באונס שגרש, שה'עשה' בא לתקן מכאן ולהבא. וע' בזה עוד בקהלות יעקב פסחים ג; מכות טז, ה. עוד על סברת הרמב"ן – ע' דו"ח לרעק"א פסחים מערכה ה אות כה; חדושי הגרז"ר בענגיס ח"ב יד, ב; בית ישי כב].

'כל ימיו בעמוד והחזר' – כמה פירושים ניתנו בראשונים על משמעות הדרש: לפרש"י כאן – כאילו אמר לא יוכל לשלחה לכל ימיו, וממילא שמענו שאם שלחה – מחוייב להחזירה, כדי שלא תהא שלוחה מאתו כל ימיו.

(ונראה שאין הדרש עוקר את המשמעות הפשוטה, שאסור לו לשלחה כלל, אפילו אם בא לשלחה לזמן מועט בלבד ואח"כ להחזירה. ואפילו לשיטת ר"י (בתוס' פסחים כט: צה.) שהמשהה חמץ בפסח ע"מ לבערו אינו עובר משום שהוא ניתק לעשה [וכיו"ב כתב במנ"ח (ח) אודות נותר. אך כבר חלקו עליו אחרונים – ע' שאג"א פא; אבי עזרי פסוה"מ יח, ט], כאן שונה, שהלא אין מקרא יוצא מידי פשוטו, שלא ישלחנה כל ימיו).

אופן אחר: דורשים ב'סרס המקרא ודרשהו', כאילו כתוב 'ולו תהיה לאשה כל ימיו' – תהיה לו לאשה לעולם, ואפילו לאחר ששילחה (רמ"ה, מובא בריטב"א. וע' תוס' בשם רש"י בקדושין). או בפשיטות יותר, היתור 'כל ימיו' כשלעצמו מורה על חיוב נוסף, לעמוד ולהחזירה לאחר שילוח [כדוגמת הדרשה 'מוצא שפתיך' – זו מצות עשה. ראש השנה ו.]. (ריטב"א).

א. פירושו של רש"י כאן, נראה שהוא מוכרח לפי שיטתו בפירוש קושית הגמרא 'אלא למ"ד קיימו ולא קיימו מאי איכא למימר' – שלדעה זו אי אפשר לדרוש 'כל ימיו' באופן הנזכר, שהרי אפילו אם נשאר לו האפשרות להחזירה אח"כ – הוא לוקה, הרי ש'כל ימיו' אינו משמש כהגדרת זמן להחלטת הלאו לענין מלקות. אבל לשאר הפירושים בדרשת 'כל ימיו', הלא גם למ"ד 'קיימו ולא קיימו' ניתן לפרש 'כל ימיו בעמוד החזור' שבכל עת שמגרשה – מצווה להחזירה. ואכן הראשונים ז"ל תמחו על פירוש רש"י בקושית הגמרא. ולא ניתן לפרשה אלא לפי פירושו ב'כל ימיו', כמו שמבואר בתוס'.

ב. מדברי הרמב"ם (נערה בתולה א, ז), נראה ששילב את שני הטעמים; שנימק מדוע אין האונס ששילח אנוסתו לוקה: 'כיון שקדמו עשה שנאמר 'ולו תהיה לאשה' הרי זה נתקן לעשה, ונמצאת זו מצות ל"ת שנתקה לעשה שאין לוקין עליה אלא אם לא קיים עשה שבה'. ומתבאר מדברי הכס"מ שם שפסק דלא כמו שאמר ר' יוחנן מתחילה, ודלא כרבא. ואולם בספר בית ישי (להגר"ש פישר שליט"א. כב) פרש שהרמב"ם אכן פסק כריו"ח (וכן פסק הריטב"א, דקיי"ל כריו"ח כנגד ריש לקיש, וגם רבה ורבא סוברים כן. וע' אחיעזר ח"ג עא, ה. וכן נראה דעת התוס' פסחים צה. ד"ה לא), שכל לאו שקדמו עשה לוקין עליו, אלא שהוא פרש דברי רבא 'כל ימיו בעמוד החזור' בדרך זו:

אין במשמעות 'כל ימיו' מצוה בפני עצמה, שזה רחוק, אלא כך פירושו: מצוה על המאנס שישאנה לאשה לכל ימיו, ואם נשאה שלא לכל ימיו – לא קיים המצוה, ובא הכתוב 'לא יוכל לשלחה' לאסור אפילו כשנשאה מלכתחילה על דעת להיות אשתו לכל ימיו ואח"כ נמלך לגרשה, הרי הוא במעשה זה כמבטל מצוותו למפרע, שנמצא שנשאה שלא לכל ימיו. והואיל וכן מתחייב הוא להחזירה, שע"י החזרה מבטל את הביטול שנעשה ע"י הגירושין, וחזרה מצוה למקומה. נמצא לפי זה שהעשה שקדמה להלאו, היא עצמה מחייבתו להחזירה, שע"י יבטל הביטול שנעשה לה למצוה בגירושיו. וזה הבאור מדוע נחשבת מצוה זו 'לאו הניתק לעשה'.

'הניחא למאן דאמר ביטלו ולא ביטלו, אלא למ"ד קיימו ולא קיימו... האמר ר' יוחנן לתנא, תני בטלו חייב...' – כן היא גרסת רש"י ושאר ספרי אשכנז (כ"ה בתוס' חולין דף קמא, ובשבעות ד. והרא"ש. וכן היתה גרסת מהרי"ק – סוף שורש קלד, והתפלא שם על השואל שהיתה גרסתו הפוכה. וע"ע שו"ת משיב דבר ח"ד סוס"י מח), ואולם גרסת ספרד (כ"ה ברי"ף, רבנו חננאל, רז"ה, רמ"ה, רמב"ן, ריטב"א כאן ובשבעות ד, ריב"ש – 'תשובות חדשות' כד) – בדיוק להפך. וכן הסברות שבהמשך הסוגיא מתחלפות לאידך גיסא. וכבר האריך הריטב"א בכל הענין – קחנו משם.

אמנם, הן לשיטת רש"י הן לשיטת הראשונים [מלבד לפרוש ר"ש מדרויש המובא בתוס'], ריש לקיש חולק על ר' יוחנן וסובר שלא שקדמו עשה אין לוקין עליו. וסברתו – צריך לפרש – כפי סברת אתקפתיה דרב פפא, שאינו דומה ללאו דחסימה.

א. בספר בית ישי (כב, בהערה א) הטעים הענין לפרש"י, ותורף דבריו שלדעת ריש לקיש עיקר המלקות לא על מעשה העבירה גרידא אלא על ההמראה וזדון הלב [וזהו גם טעמו של ריש לקיש – לפרש"י – שהתראת ספק לא שמה התראה, מאחר וההמראה אינה גלויה ומפורסמת], ולכך כאשר מקיים העשה עתה, הרי מגלה ששב מהמראתו הראשונה, והרי יש כאן תיקון לחטאו ושוב אינו בר מלקות, וטעם זה שייך גם בלאו שקדמו עשה.

ב. ק"ק לפי הנזכר לעיל שסברת ריש לקיש משום שאינו דומה ללאו דחסימה, שיצא שריו"ח ור"ל נחלקו בסברות הפוכות, שהרי ריש לקיש סובר להלן (טז) שלא שאין בו מעשה לוקין עליו הגם שאינו כלאו דחסימה (כמש"א לעיל יג:). ואעפ"כ סובר שלא שיש בו עשה אין לוקין עליו, וריו"ח סובר בדיוק להפך.